

**БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ УНІВЕРСІТЭТ
Факультэт журналістыкі**

Кафедра тэлебачання і радыёвяшчання

Д. Л. Яканюк

**МАСТАЦКАЕ ВЯШЧАННЕ
НА РАДЫЁ І ТЭЛЕБАЧАННІ**

**Метадычны дапаможнік па дысцыпліне спецыялізацыі
“Мастацкае вяшчанне на радыё і тэлебачанні”**

Для студэнтаў факультэта журналістыкі
спецыяльнасці Е 1-23 01 08 “Журналістыка”

МІНСК
2003

УДК 654.191(077)+654.197(077)
ББК 76.031р.я.73+76.032р.я73

Зацверджаны на пасяджэнні
кафедры тэлебачання і радыёвяшчання
21 сакавіка 2002 г., пратакол № 8

Дысцыпліна спецыялізацыі “Мастацкае вяшчанне на радыё і тэлебачанні”.
18 гадзін лекцыі (9 лекцый, 4 заняткі па 2 пары і 1 занятак – 1 пара = 4,5 тыдняў)
46 гадзін – практычныя заняткі (23 заняткі, або 11 заняткаў па 2 пары і 1 занятак – 1 пара = 11,5 тыдняў)
4 гадзіны – кантроль самастойнай работы студэнтаў (КСР = 1 тыдзень)
1 гадзіна – кансультацыя
15 гадзін – экзамен (1 тыдзень)

Яканюк Д. Л. Мастацкае вяшчанне на радыё і тэлебачанні: Метадычны дапаможнік па дысцыпліне спецыялізацыі “Мастацкае вяшчанне на радыё і тэлебачанні”/ Для студэнтаў факультэта журналістыкі па спецыяльнасці “Журналіст тэлебачання і радыёвяшчання”. – Мінск: БДУ, 2003. – 36 с.

Дзецца праграма вывучэння дысцыпліны, якая складаецца з трох асноўных блокаў: першы – гісторыя мастацкага радыёвяшчання і тэлебачання, другі – сучасныя віды, жанры і формы і трэці – сацыяльныя функцыі мастацкага вяшчання. У якасці ўводзін у дысцыпліну дзецца гістарычная і сацыялагічная характарыстыкі ўмоў, якія паспрыялі эвалюцыі мастацкага вяшчання ад тэхнічнага сродка тыражавання твораў мастацтва да самастойнага віда электроннай журналістыкі і віда тэхнагеннага мастацтва. Прапануецца асноўная літаратура па дысцыпліне, а таксама дзецца ўзор тэста паводле гісторыі мастацкага вяшчання на Беларусі і ўзор тэста паводле відаў, жанраў і формаў мастацкага вяшчання для кантролю ступені засваення студэнтамі дысцыпліны.

УДК 654.191(077)+654.197(077)
ББК 76.031р.я.73+76.032р.я73

© Факультэт журналістыкі, 2003
© БДУ, 2003

УВОДЗІНЫ

I. Прадмет курса

“Мастацкае вяшчанне на радыё і тэлебачанні”

Курс лекцый і семінарскіх заняткаў “Мастацкае вяшчанне на радыё і тэлебачанні” ўваходзіць у цыкл дысцыплін накірунку студэнтаў “Журналістыка (аўдыёвізуальная)”.

Прадметам курса з’яўляецца мастацкае вяшчанне (МВ) Беларусі ХХ стагоддзя як гістарычны і культурны феномен, яго паэтапнае фарміраванне і развіццё, якое, у сваю чаргу, абумовіла ўзнікненне разнастайных відаў, жанраў і форм МВ. На першай уводнай лекцыі адзначаецца і гісторыка-паліталогічны аспект узнікнення і развіцця радыёвяшчання, а ў другой палове 50-х гг. — тэлебачання.

Асноўныя этапы развіцця мастацкага вяшчання Беларусі разглядаюцца асобна для радыё і для тэлебачання і дапаўняе курс агульнай гісторыі развіцця айчыннага радыё- і тэлевяшчання. У выкладанні гісторыі МВ робіцца акцэнт на фарміраванне спецыфічных сацыяльна-культуралагічных якасцей мастацкіх зносін масавай аўдыторыі, якія ўзніклі і замацаваліся ў грамадстве, дзякуючы развіццю навукова-тэхнічнага прагрэсу ўвогуле і ў адносінах да радыё- і тэлевяшчання, у прыватнасці. Сістэма вяшчання не толькі стымулявала развіццё традыцыйных відаў мастацтва, але прадумовіла і фарміраванне, а затым і вылучэнне новых відаў мастацтва, якія дапоўнілі род тэхнагенных відаў мастацтва.

Такім чынам, на лекцыях курса вылучаюцца тры асноўныя накірункі вывучэння дысцыпліны: гісторыя мастацкага вяшчання Беларусі, фарміраванне прынцыпова новых мастацка-інфармацыйных зносін масавай аўдыторыі (масавае камунікацыя паводле мастацкай інфармацыі і мастацкай публіцыстыкі, віды, жанры, формы МВ) і фарміраванне МВ як віда тэхнагеннага мастацтва.

У межах гэтых асноўных трох накірункаў дзецца характарыстыка спецыфічных і неспецыфічных відаў, жанраў і форм МВ.

Як абагульненне курсу кратка характарызуюцца сацыяльныя функцыі МВ на сучасным этапе развіцця электроннай сістэмы масавых зносін з улікам агульнаэстэтычных якасцей МВ і ідэалагічных аспектаў дзяржаўнай палітыкі.

II. Мэты і задачы курса

Мэта курса — сфарміраваць у студэнтаў уяўленне пра ўнікальнасць гістарычнага і культурнага феномену — МВ. На прыкладах эвалюцыі гэтай тэхнагенна-культурнай з’явы паказваецца, па-першае, заканамернасць дыялектычнай узаемазалежнасці тэхнічнага і інтэлектуальна-творчага працэсаў, па-другое, заканамернасць з’яўлення новых спосабаў, форм, сродкаў зносінаў як на індывідуальным, так і на масавым узроўнях камунікацыі. Лекцыйны курс разлічаны на тое, што студэнт у працэсе яго вывучэння атрымае цэласную карціну масавых інфармацыйна-мастацкіх зносінаў XX стагоддзя, якія даюцца як пэўная “перадгісторыя” мастацкіх зносінаў у стагоддзі XXI, г. зн. сучаснаму будучаму электроннаму журналісту.

Да мэты курсу адносіцца і яго скіраванасць на тое, каб у прафесійнай свядомасці будучага радыё- і тэлежурналіста замацаваліся ўяўленні і ўстойлівыя дынамічныя стэрэатыпы паводле таго, што сучасны і, тым больш, перспектывыны інфармацыйна-камунікацыйны працэс усё больш будзе набываць якасці мастацкіх зносінаў. Ужо сёння нават усё “немастацкае” вяшчанне ствараецца па законах мастацтва — драматургіі, рыторыкі, музыкі, публіцыстыкі, белетрыстыкі і etc. Таму на лекцыях тлумачацца азы мастацкай спецыфікі менавіта аўдыёвізуальных сродкаў і МВ як віда мастацтва.

Задачы курса “Мастацкае вяшчанне на РТВ”. Па-першае, спачатку на лекцыях, а затым на семінарскіх занятках у інтэрактыўнай форме замацоўваецца асноўны лекцыйны матэрыял — гісторыя, віды і жанры МВ, сацыяльныя функцыі. Па-другое, падкрэсліваюцца асноўныя дамінантныя раздзелы курсу з мэтай фарміравання цэласнага ўяўлення пра нацыянальную спецыфіку і гісторыю вяшчання, і яго ўздзеяння на эвалюцыю культуры. Патрэбна, важнай для будучай канкрэтнай прафесійнай дзейнасці студэнта з’яўляецца акцэнт, які ставіцца амаль на кожнай лекцыі — магчымасці МВ як сродка ўздзеяння на грамадскую свядомасць, вывучэнне і засваенне метады, спецыфічных сродкаў пры падрыхтоўцы твораў МВ з мэтай іх перспектывага практычнага ўжывання.

Для замацавання ведаў па курсу перад студэнтам ставіцца некалькі задач, якія датычацца сродкаў самастойнага замацавання ведаў па праграме курсу. Першая — гэта самастойны выбар пэўнай мастацкай праграмы, цыкла, канала і стварэнне мастацка-публіцыстычнай рэцэнзіі паводле выбранага аб’екта аналізу. Прычым, гэта рэцэнзія ствараецца ў друкаваным выглядзе і затым агучваецца студэнтам на занятках. Гэтым пераследуецца і другая не менш важная асаблівасць прафесійнай падрыхтоўкі

студэнта — дадатковая ўмова для замацавання прывабных якасцей радыё- або тэлежурналіста як прамоўцы, публіцыста, аналітыка. Студэнту прапануецца сваю рэцэнзію прэзентаваць як завершаны каментар “у прамым эфіры”, у якім ацэньваецца ўвесь комплекс спецыфічных якасцей і майстэрства, неабходных для прамоўнай, рытарычнай дзейнасці ў эфіры. Падчас такога агучвання рэцэнзіі адпрацоўваецца асабістае майстэрства маўлення, мыслення, логікі, драматургічных асаблівасцей паўз, інтанацыі, а таксама невербальных сродкаў — жэстаў, позірка, мімікі, “танца” цела і etc.

Другая задача — актыўны ўдзел у інтэрактыўнай частцы лекцыі і, тым больш семінарскіх занятках, што адпаведным чынам фіксуецца ў карце ўдзелу студэнта ў вучэбным працэсе, таксама з улікам пэўнай завершанасці, логікі і, што асабліва стымулюецца, думкавай дасціпнасці.

Трэцяя задача — гэта дабіцца ў студэнта максімальна дакладнай самахарактарыстыкі ведаў па курсу “Мастацкага вяшчання на радыё і тэлебачанні” і ўвогуле па ўсіх курсах спецыялізацыі, бо курс “Мастацкае вяшчанне на радыё і тэлебачанні” завяршае ўвесь цыкл дысцыплін спецыялізацыі.

III. Змест курса

Лекцыйны курс “Мастацкае вяшчанне на радыё і тэлебачанні” складаецца канкрэтна з трох асноўных блокаў: 1) гісторыя мастацкага радыёвяшчання і тэлебачання Беларусі, 2) віды, жанры і формы мастацкага вяшчання і 3) сучасныя сацыяльныя функцыі мастацкага вяшчання.

Сучасныя віды, жанры і формы МВ разглядаюцца ў кантэксце яго гісторыі як спецыфічны і лагічна-неад’емны яе кампанент.

Хаця курс чытаецца аўтарам і лектарамі-папярэднікамі ўжо некалькі гадоў, аднак многія моманты прыйшлося ўдакладняць нанова: час такі. Што тычыцца спецыяльнай літаратуры, дык яна амаль цалкам прысвечана расійскаму кантэксту і, як правіла, агульнаэстэтычнага кшталту. Канкрэтныя сацыяльна-мастацкія паняцці мастацкага вяшчання, фармулёўкі жанравых асаблівасцей і спецыфікі форматворчасці МВ аўтару прыйшлося і прыходзіцца ўдакладняць у адпаведнасці з працэсам перманентнага змянення прынцыпаў і ўмоў вяшчання, у тым ліку на падставе сучаснага журналісцкага вопыту.

РОЛЯ МАСТАЦКАГА ВЯШЧАННЯ Ў ГІСТОРЫ НАЦЫЯНАЛЬнай КУЛЬТУРЫ

Гістарычная, мастацка-культуралагічная і паліталагічная характарыстыкі эвалюцыі мастацкага вяшчання Беларусі

Гістарычны кантэкст нараджэння і эвалюцыі мастацкага вяшчання на Беларусі.

Услед за Уладзімірам Іллічом Осіп Вісарыёнавіч калі й не ўсклікнуў нахшталт таго, што радыё, маўляў, гэта “газета без паперы і без адлегласцей і мае велізарнае значэнне для справы агітацыі і прапаганды”, аднак з першых сказаў-гукаў савецкага радыё ў 1924 годзе надаў яму статус дзяржаўнага сродку першай велічыні — магутнага *прапагандысцкага сродку*. Сродку *татальнага ўздзеяння* на масы.

І сёння, думаю, не варта толькі адмоўна ацэньваць старонкі нашага радыё, бо асабліва тады — у жабрачай матэрыяльна і жабрачай духоўна (з-за “жалезнай заслоны” і з-за кругавой ідэалагічнай абароны) краіне радыё было ці не адзіным гукавым “святлом” для мільёнаў людзей СССР. Менавіта радыё першым паведамляла пра герояў тагачасных пяцігодак. Радыё славіла народных герояў Чкалава і чалюскінцаў. Радыё першым паведамляла страшнае “вайна”. Радыё салютавала пра вызваленні савецкіх гарадоў. Радыё крыкнула ў свет “Первый советский спутник Земли в Космосе!” і г. д.

Без радыё, бадай, не было б такой хуткасці ў ліквідацыі непісьменнасці (на 1926 г. колькасць непісьменных нашых суайчыннікаў — жыхароў СССР складала 59,6 %!). Без радыё мільёны не даведваліся б пра “зямлю невядомую” — пра да таго часу элітарныя шэдэўры музыкі, літаратуры, паэзіі, успрымаць якія маглі толькі выбраннікі.

Па сутнасці, калі б не прыдумаў расіянін А. С. Папоў новага віда сувязі, хтосьці іншы зрабіў бы гэта. Тэхнічны прагрэс заканамерны, як і гістарычны працэс, увогуле. Рух гісторыі загадвае з’явіцца пэўнай асобе, і яна з’яўляецца, як бы выціскаецца з кантэкста гістарычнага руху, быццам бы тая гісторыя — цюбік з пастай. Мы бачым заканамернасць у тым, што навукова-тэхнічны прагрэс пачатка мінулага стагоддзя, акрамя расшчаплення атаму, канстрування аўтамабіля і самалёту, даў і эмбрыён новага “інструменту выканання”, на якім вельмі хутка навучыліся “іграць” свае творы амаль усе традыцыйныя віды мастацтва, нават негукавыя. Ра-

дыё вельмі хутка пераўтварылася ў натуральны тэхніка-эстэтычны і публіцыстычны працяг развіцця ўвогуле ўсёй культуры, у тым ліку нашай, беларускай.

Менавіта пачатак беларускага радыёвяшчання прыпаў на пяцігадовы перыяд савецкай беларусізацыі БССР. Таму першыя перадачы нашага радыё гучалі на роднай мове. Але той перыяд нашай гісторыі даў і амаль незразумелы сёння прыклад савецкай дэмакратыі, бо наша радыё некалькі тых гадоў давала свае перадачы і на польскай, літоўскай, яўрэйскай мовах. Мясцовыя нацыянальныя меншасці, можа ўпершыню ў сваім жыцці і ў гісторыі, пачулі родныя мелодыі, якія гучалі “на ўвесь свет”.

Радыёфікацыя ўсёй краіны была падобна на электрыфікацыю, і сёння, думаецца, можна смела перафразіраваць вядомы тэзіс: “Камунізм — гэта сацыялізм плюс электрыфікацыя ўсёй краіны плюс яе радыёфікацыя”. Сапраўды, няма ў свеце больш такой краіны (можа акрамя Кітая), у якой бы была такая разгалінаваная сетка “дротавага” радыё — радыёкропкі амаль у кожнай хаце! Такую металёвую раскошу магла дазволіць сабе толькі краіна з незлічонымі выкапнёвымі запасамі металу, з татальнай палітычнай уладай, якую й трэба было даводзіць да слыху і свядомасці кожнага. Праз радыё!

Такое татальнае радыё ў гістарычна маланкавы кавалак часу адначасова “асвяціла” (ад “асветы”) мільёны неадукаваных, непісьменных, некультурных, незрудыраваных, цёмных людзей. Тагачасная культурная рэвалюцыя была ці не на палову вынікам, безумоўна, дзейнасці і сацыяльнага функцыянавання радыёвяшчання. У 30-я гг. XX ст. не было такой краіны, такога дзяржаўнага прэцэдэнта, калі б у радыёэфіры былі задаволены ўсе вядомыя ўладзе на той час мастацкія інтарэсы, каб радыё клапацілася аб тым, што вясковец павінен пазнаёміцца з 9-й сімфоніяй Бетховена, што ён разам з усёй савецкай краінай мог бы развучваць папулярныя песні і г. д., і да т. п. Іншымі словамі, з аднаго боку, радыё было супермоцным, татальным сродкам ідэалагічнага ўздзеяння. З другога, — гэта ідэалагічнае ўздзеянне стваралася на дакладным у псіхалагічных адносінах фоне — таксама татальнай прапагандзе пісьменства, сусветных шэдэўраў музычнай культуры, літаратуры, паэзіі. Да таго ж савецкі лад нараджаў і сваіх вядомых дзеячаў мастацтва. Напрыклад, Ісак Дунаеўскі сваімі песнямі-гімнамі савецкай дзяржаве, гімнамі “радасці савецкага жыцця” і сонечнага аптымізму людзей, па-сутнасці, стварыў песенна-гукавую эпоху ў кіно і ў радыёэфіры.

Два гэтыя авангардныя “монстры” новай тэхнікі ішлі поруч, яны, як таленавітыя жанглёры, абсалютна дакладна перакідвалі адзін аднаму эстафету тэхнагенных відаў мастацтва, якімі сталі ўжо ў 30-я гады кіно і радыёвяшчанне, у прыватнасці, мастацкае. Скажам, песні з кінафільмаў А. Аляксандрава з музыкай І. Дунаёўскага «Веселые ребята» (Л. Уцёсаў, Л. Арлова), “Волга-Волга”, “Цирк» (Л. Арлова) і інш., пасля іх прэм’еры раницай наступнага дня ўжо гучалі па радыё. І наадварот, як толькі па радыё разказвалася пра знакамитага Стаханаву і стаханаўцаў, праз хуткі час ствараўся фільм пра іх.

А на Беларусі менавіта радыё сталася сапраўдным, па-за канкурэнцый цэнтрам мастацкай культуры. У штаце радыё — лепшы сімфанічны аркестр, хор, інструментальныя ансамблі, вакальны і смычковы квартэты, тэатральная трупа. Да радыёмікрафону запрашаліся лепшыя музыканты і шырока вядомыя ўжо на той час народныя паэты Я. Купала, Я. Колас, і проста вядомыя паэты і пісьменнікі З. Бядуля, К. Чорны, П. Галавач, А. Александровіч і інш. А знакамiты кампазітар І. Любан, аўтар і сёння папулярнай песні на верш А. Русака “Бывайце здаровы”, бадай, справядліва пісаў, што “ў мастацкім аддзеле Усебеларускага радыёкамітэту сканцэнтраваны ўсе лепшыя выканаўчыя сілы Савецкай Беларусі... Большасць калектываў арганізаваліся і выраслі непасрэдна ў радыёвяшчанні і пры непасрэдным удзеле радыёслухачоў” (Я. Радкевіч. Беларускае радыё. Мн.: БДУ, 1983. С. 58).

Такім чынам, у пачатковы перыяд — у першыя пяць гадоў мастацкае радыёвяшчанне і першыя радыёжурналісты-пачаткоўцы моцна перахапілі эстафету традыцыйнага мастацтва і стварылі беспрэцэдэнтныя ў гісторыі ўмовы масавага, па-сутнасці, *татальнага тыражавання мастацкай культуры, перадусім, аўдыяльных відаў мастацтва* — музыкі, драматургіі, прозы і паэзіі. І гэта быў таксама перыяд асэнсавання публіцыстычных магчымасцей радыё, у тым ліку публіцыстыкі паводле мастацтва. А нядоўгая беларусізацыя краіны надала першым крокам беларускага радыё сваю нацыянальную непаўторнасць і самабытны шарм. І цяпер можна сказаць, што тыя нацыянальна-інтанацыйныя асаблівасці тагачаснага радыё, псіхалогія і моўная эстэтыка яго першых перадач*, першыя

* Г. зн. адзін чалавек праз дроты-паветра і гучнагаварыцель як бы “перадаваў” свае словы-пачуцці другому, усім. Радыё змяніла семантыку гэтага слова і надала ёй дваісты сэнс. З таго часу гэты тэрмін “перадача” ўвайшоў у зварот і ўспрымаецца натуральна, а тады гэта была “новамова” побач з “чэкiстам”, “НКВД”, “лямпачкай”, “трактарам”, “калгасам”, “саўгасам” ...

творчыя захады і спробы аўдыяльнай рыторыкі на беларускай мове, якія ўвасаблялі ў эфіры першапраходцы радыё — усё гэта трывалым рэхам адгукалася да апошняга часу на нашым сапраўды нацыянальным радыё.

Наступны даваенны перыяд развіцця мастацкага радыёвяшчання прыпаў на першыя планы-пяцігодкі — электрыфікацыю, індустрыялізацыю, калектывізацыю. І працу савецкага народа трэба было “ўпрыгожыць”, змягчыць дзяржаўным клопатам, які і ажыццяўляўся праз радыё. Мастацкія перадачы адлюстроўвалі той клопат у выглядзе ўслаўлення рабочых, калгаснікаў, інтэлігенцыі, для якіх і гучалі песні, танцы і дастаткова рэгулярна “сур’ёзная” музыка. Такім спосабам радыё стварала дзяржаўны мастацка-псіхалагічны інструмент ідэалагічнага ўздзеяння па бяспрыйгрышна-псіхалагічнай схеме: цяжка працуеш — дзякуй і слава на ўвесь свет, і для цябе — падарунак-песня ў знакамiтым выкананні. Гэта была (і рэшткамі засталася й сёння) схема з двухтысячагадовай традыцыяй: у гонар пераможцы гладыятара ў Старажытным Рыме спяваў, скажам, пераможца-Арфей, якіх славіў увесь амфітэатр.

Аднак тут трэба заўважыць, што ў гэты перыяд савецкае радыё адлюстравала, бадай, самы важны працэс для ўсёй мастацкай культуры. Тэхнічнае прыстасаванне для перадачы гуку на адлегласць пераўтварылася само ў новы *сінтэзаваны від мастацтва*. Поруч з кінематографам мастацкае радыёвяшчанне стварыла групу так званых тэхнагенных відаў мастацтва. У далёкай Амерыцы, у крыху бліжэйшай Еўропе і вось у Савецкай Расіі (г. зн. і на Украіне, у Грузіі, на Беларусі...) мясцовыя радыёслухачы ўпершыню пачулі гульні чалавечымі словамі-пачуццямі-вобразамі — спрадвечную гульні-спектакль-ілюзію-перайманне нашага жыцця — творы драматургіі, радыёінсцэніроўкі спектакляў, кніг, паэм. Нябачныя галасы ваяроў, каханкаў, злых і добрых людзей — жанчын, мужчын стваралі сапраўды фантастычныя відовішчы, гукавыя светлы, далёкае, здавалася, і незнаёмае жыццё, прычым, у кожнага са слухачоў сваё і рознае! Радыё пераўтварылася ў гукавую “машыну часу”, якая кожнаму з тых, хто трапляў у зону радыёгукаў, дала свой асабісты механізм, які самым дакладным чынам адпавядаў і самым патаемным чаканням, думкам, фантазіям слухача. Бо гэты ж механізм ствараўся ў свядомасці самога чалавека і ў адпаведнасці з яго творчымі магчымасцямі і здольнасцямі да суперажывання.

Пачалася новая эра небывала магутнага раскрыцця моцы, мастацка-псіхалагічных магчымасцей чалавечага голаса і чалавечага розуму. А ў спалучэнні з наймагутнейшымі псіхалагічнымі сродкамі другога гені-

яльнага вынаходніцтва чалавецтва — музыкі такі сімбіёз, такі сінтэз двух аўдыяльных мастацтваў стварыў новы від яго: *радыёдраматургію* і побач жанр — *радыёкампазіцыю* мастацка-публіцыстычнага ўздзеяння. І гэты працэс, на здзіўленне, быў амаль незалежны ад татальнага ідэалагічнага прэсінгу (хаця без ідэалагічных усціскаў, зразумела, абыйшліся ў той час было немагчыма).

Такім чынам, на пачатку 40-х гадоў радыё сфарміравала тры асноўныя блокі вяшчання: інфармацыйны, публіцыстычны (мастацка-публіцыстычны, асветніцкі, ідэалагічны “сектары”) і ўласна мастацкі, у рэчышчы якога і сфарміраваўся новы від мастацтва — радыёдраматургія, у тым ліку жанр радыёкампазіцыі — лагічнага, эстэтычнага, інтанацыйнага, вобразнага і псіхалагічнага спалучэння слова і музыкі.

Радыё падчас Другой сусветнай вайны можна ахарактарызаваць адным словам: “зброя”. Але зброя з патрыятычна-сентыментальным ухілам, калі зброя-радыё выконвала функцыю псіхалагічнай абароны самотнага ваяра-партызана, што слухаў песню на радыёхвалі з “вялікай зямлі”. Музыка і публіцыстыка, па словах першага беларускага даследчыка айчыннага радыё Я. Радкевіча, “мацавалі пачуццё адданасці вялікай шматнацыянальнай сацыялістычнай Радзіме... Палымяным словам, усімі наяўнымі сродкамі прапаганды радыё распальвала ў сэрцах савецкіх людзей свяшчэнную нянавісць да ворага” (Я. Радкевіч. Беларускае радыё. Мн.: БДУ, 1983. С. 87). Да такіх “наяўных сродкаў” адносіліся музычныя творы, якія былі, па сутнасці, музычна арганізаванымі ваяўніча-публіцыстычнымі заклікамі. Напрыклад, у 1942 годзе тады малады беларускі кампазітар А. Багатыроў стварыў араторыю на верш Я. Купалы “Партызаны”: “Партызаны, партызаны, беларускія сыны! За няволью, за кайданы рэжце гітлерцаў паганых, каб не ўскрэслі век яны!”

Ваенны перыяд быў, перадусім, перыядам ваенна-патрыятычнай публіцыстыкі. Нават музыка выконвала вострапатрыятычную публіцыстычную функцыю, таму ў радыёкампазіцыях у гэтыя гады шліфаваліся новыя сінтэзаваныя сродкі і магчымасці эмацыянальна-псіхалагічнага ўздзеяння такіх музычна-публіцыстычных радыётвораў.

У наступны, пасляваенны перыяд, развіццё мастацкага радыёвяшчання, як затым і мастацкага тэлебачання, можна паставіць у пэўную залежнасць ад развіцця тэхнічнага. Так, з’яўленне спачатку трафейных, а потым савецкіх магнітафонаў стварылі прынцыпова новыя ўмовы для паляпшэння якасці і тэхнічнага, і мастацкага ўвасаблення. Былі створаны тэхнічныя варункі для масавага тыражавання мастацкіх гукавых твораў у выглядзе паўтораў.

Тут варта засяродзіць увагу на культурным і сацыяльна-псіхалагічным феномене, якім з’яўляецца магчымасць шмат разоў аднаўляць творы аўдыяльных відаў мастацтва, якія да XX стагоддзя, да эры радыё, у прыватнасці, былі штучнымі, аднаразовымі (тэатр, канцэртная зала, царква). Услед за патэфонам, радыё па-свойму пераўтварыла і ўдасканаліла феномен “фасавання” музычных твораў. Праз радыё тыраж грампласцінак павялічыўся з дзесяткаў соцен да соцен мільёнаў — такой была аўдыторыя СССР. Толькі з цягам часу грампласцінкі былі заменены магнітнымі “блінамі”-стужкамі. Так краіна СССР, дзякуючы радыё, стала масавым спажывцом народнай радыёпесні.

1 студзеня 1956 года загарэўся блакітны агеньчык сапраўднага беларускага тэлебачання. Цяпер “сны на сцяне” (такой метафарай ахрысцілі кіно) пераўтварыліся ў “сны са скрыні”, і не трэба было кудысьці ісці.

А праз год і радыё, а цяпер яшчэ і тэлебачанне данесла пампезную сацыялістычную акцыю — сустрэчы падчас VI Сусветнага фестывалю моладзі і студэнтаў. Зразумела, што такія падзеі заўсёды адзначаліся ў эфіры музыкай і публіцыстыкай. Да таго ж гэта міжнародная акцыя паспрыяла тэхнічнаму ўдасканаленню перадачы тэлесігнала на далёкую адлегласць. Падчас выпускаў, прысвечаных Сусветнаму фестывалю, у небе на вышыні 2500–3000 тысяч метраў баражыравалі спецыяльныя “тэлесамалёты” з прыёмперадаючымі станцыямі на бартах і ажыццяўлялі сувязь паміж Масквой і Смаленскам (там была ўсталявана рэтрансляцыйная станцыя), Смаленскам і Мінскам.

Інфармацыйнай падставай — і яшчэ якой! — была і наступная, сапраўды фантастычная падзея — запуск першага спадарожніка Зямлі ў кастрычніку таго ж 1957 года. А ў красавіку 1961 — Гагарын у космасе! Так што музычнаму і ўзнёсла публіцыстычнаму радыё і тэлебачанню было што рабіць. Тым больш трэба было радыёжурналістам, якія ажыццяўлялі мастацкае вяшчанне, свядома або міжволі ўлічваць магутную дынаміку развіцця наступнага тэхнагеннага, пакуль маладога, “монстру” — тэлебачання. Пачалася эра падзялення сфер мастацкага і публіцыстычнага ўплыву. Мастацкае радыёвяшчанне паступова саступіла мастацкаму тэлебачанню пальму першынства. Закон псіхалогіі публічнага ўспрыняцця новага працаваў бездакорна: новы сродак “відовішча ў хаце” пачаў сваё пераможнае шэсце ў наша, XXI стагоддзе.

Праўда яму, тэлебачанню, трэба было яшчэ прадэманстраваць і наступную фантастычную тэхнічную магчымасць, толькі яна ўжо не так востра кранала зямляніна, бо прывыкае чалавек да ўсяго, бароніцца ад стрэсаў,

нават і ад такіх станоўчых і здзіўляльных. А гэта была матэрыяльна, рэальна створаная казка, дакладней, чарговая “машына часу” — тэлемаст праз акіян! Таямнічыя, багатыя і апрыёры варожыя (такое ідэалагічнае клішэ штодзень выдавалася ж у электронны эфір) амерыканцы — вось яны, на нашым экране, на экране ў студыі, адкуль вялася тэлеперадача спадарожнікавага маста, яны смяюцца, вітаюцца, спяваюць свае прыгожыя песні. Як і мы, г. зн. у Маскве, спяваем і танцуем, а ўсе астатнія як бы разам!

Гэта быў пачатак канца — “перестройка”, якая закончылася развалам СССР, але набыццём такога “салодкага” слова-паняцця “свабода”. Мастацкае вяшчанне адзначылася на радыё чытаннем і пастаноўкай востраактуальных раманаў пісьменнікаў-дысідэнтаў, а музычны эфір збочыў на шлях забароненых да таго часу заходніх рок-рытмаў і расійскіх калядысідэнтскіх бардаў.

Відаць, цяпер можна канстатаваць, што гэта быў пачатак канца не толькі ўзорнага таталітарнага ладу, але і размеркавальнай сістэмы мастацкага выхавання праз радыё- і тэлевяшчанне. Прынцып “всім сестрам по серьгам” сканаў, бо свае камерцыйныя правілы выставілі рынкавыя дзеці — недзяржаўныя, прыватныя, акцыянерныя радыёстанцыі і тэлекампаніі. Цяпер высокадухоўныя шэдэўры радыёдраматургіі і сціплыя творы мастацкай тэлепубліцыстыкі паступова перайшлі ў ранг элітарнасці, непатрэбнай асноўнай масе. Наступіў час рынку, духоўнага кірмашу, на якім прадавалася ўсё. Зразумела, дзікага рынку-кірмашу, які амаль не падлягаў рэгуляванню. І дзесяткі радыёстанцый і рознага маштабу тэлекампаній у Расіі, затым, як сціплае рэха, у Беларусі распачалі бескампрамісную барацьбу “за метал” — за рэкламныя грошы. Паколькі адносна вялікія грошы, як заўсёды на стадыі дзікага рынку або ў час крызісу, мелі, перадусім, бізнесоўцы “першай хвалі”, пастолькі яны і склалі, па-першае, асноўную групу першасных інвестараў гэтых недзяржаўных сродкаў вяшчання. Па-другое, яны ж і тыя спажыўцы камерцыйных хваляў і экранаў, якія раней “тусаваліся” вакол папулярнай эстраднай музыкі і андэграўндавага року (т. зв. “музычныя” запатрабаванні на ўзроўні элементарных эстэтычных крытэрыяў), сталіся асноўнай мэтавай аўдыторыяй і гэтых недзяржаўных станцый, якія пайшлі самым лёгкім і выпрабаваным шляхам: мастацкае вяшчанне на гэтых радыё- і тэлехвалях звязілася да межаў элементарных “фарматаў” (сучасны ФМ-слэнг), якія і адрозніваюцца адзін ад аднаго тым, што гучаць па-англійску або па-руску. Ды яшчэ крыху па-беларуску, але гэта для мясцовай экзотыкі. А калі ў “радыёфармаце” гучаць песні па-англійску і па-руску — гэта ўжо называецца

“змешаны” фармат. Сімфонія, балетная музыка, камерная, оперная, фальклор — гэта творы ўжо музычнай экзотыкі, “персоны нон грата” на хвалях і экранах элементарнай спажывецкасці, віды і жанры незапатрабаваныя.

Калі зірнуцца на так званы размеркавальны савецкі перыяд мастацкага вяшчання, яго трэба назваць “прымушальна дэмакратычным”: хочаш-не-хочаш, а высокадухоўную музыку, свой родны фальклор, высокаэмацыянальную і рамантычную мастацкую публіцыстыку ты слухаць-усведамляць павінен! Аўдыторыя была за гэты “прымус” удзячная, бо высокае мастацтва неяк нечакана адкрывала перад слухачом-гледачом таямніцу іншага, невядома-чароўнага і неверагодна жаданага стану: разумення сэнсу быцця.

Тут да месца будзе давесці адзін эпізод з гісторыі мастацка-публіцыстычнага вяшчання на БТ канца XX стагоддзя. Той мастацка-публіцыстычны эксперымент на БТ, пра які наступныя нашы радкі, стаўся апошнім эксперыментальным захадам таго перыяду эвалюцыі мастацкага вяшчання. Такім чынам, —

Гістарычны эпізод, які, на нашу думку, вызначае творчыя захады тэлежурналістаў і тэлэрэжысёраў па вызначэнню новых магчымасцей спалучэння, сінтэзавання розных відаў творчасці ў межах, у нетрах Беларускага тэлебачання ў апошнія дзесяцігоддзе яго дзейнасці (1991–2001 гг.).

Эпізод творчага эксперыменту, пра які ідзе гаворка, трэба аднесці да згаданага ўжо метаду дзяржаўнага падыходу ў забеспячэнні і фарміраванні сапраўдных, стваральных, высокадухоўных і, галоўнае, масавых запатрабаванняў насельніцтва — патэнцыяльнай аўдыторыі БТ. Рэха таго метаду дакацілася да сярэдзіны 1990-х гг., калі на БТ у межах эксперыментальнай студыі “Тэлесябрына” было створана некалькі прынцыпова новых мастацка-публіцыстычных праектаў. І іх стварэнне сталася магчымым таму, што ад імя дзяржавы былі адноўлены як агульнадзяржаўныя духоўныя святы Калядаў, Вялікадня, Дзядоў.

Ідэя была проста і адначасова, даволі складанай па тэхналогіі. Аўтары прапанавалі, а кіраўніцтва БТ падтрымала ідэю супер-дэмакратычнасці і тэлебачання, і саміх зносін з яго дапамогай. Сутнасць праекту была ў тым, каб, па-першае, на свята Калядаў, Вялікадня, Дзядоў стварыць святочны мастацка-публіцыстычны тэлемарафон у выглядзе шматгадзіннай тэматычнай кампазіцыі, якая і была прапановай-падставай для масавай святочнай камунікацыі-зносін аўдыторыі ў святочны дзень. Іншымі словамі, у такі дзень тэлебачанне было прызвана аб’яднаць рэспубліку паводле мастацтва і духоўнасці, стварыць доўгатэрміновы сацыяльна-псі-

халагічны эфект — абавязкова станоўчы, аптымістычны і высокадухоўны. І вяшчанне ў гэты дзень вялося ў прамым эфіры, што таксама надавала гэтай электроннай камунікацыі дадатковую дэмакратычную прывабнасць.

Па-другое, загадзя анансравалася прапанова, звернутая літаральна да ўсяго народа, аб магчымасці ў прамым эфіры павіншаваць сваіх блізкіх, да каго не маглі даехаць-дайсці, прапанова расказаць у гэты святочны дзень цікавую святочную гісторыю.

Па-трэцяе, стваралася спецыяльная шматкампанентная мастацка-публіцыстычная праграма (кампзіцыя вяшчальнага дня), у якую ўваходзілі прамыя і ў запісе праграмы абласных тэлестудый, тэлемасты паміж усімі студыямі тэлекомплексу, у якіх выступалі мастацкія калектывы, шматлікія госці — вядомыя дзеячы культуры, палітыкі, журналісты, музыканты, паэты, мастакі. Масты ладзіліся і паміж студыяй і філармоніяй, домам Я. Купалы, саборам у гонар Усіх Тужлівых Радасці, Свята-Духавым саборам, а на каталіцкія святы — з Чырвоным і Кафедральным касцёламі, з пляцоўкаю ля шпіля Перамогі на праспекце Машэрава (3 ліпеня ў Дзень вызвалення Беларусі), з пляцоўкаю ля маладзёжнага турысцкага комплексу “Юнацтва” на Мінскім моры. А адна Калядная кампіцыя-рэпартаж была арганізавана на базе Гродзенскай тэлестудыі і з удзелам мастацкіх сіл абласнога цэнтру. Студыя ў Гродна была звязана мастом з Мінскам і сталічнымі студыямі.

Звычайна ў такіх тэлемарафонах удзельнічалі аркестры, хоры, фальклорныя і інструментальныя ансамблі, салісты і мастакі, якія малявалі падчас эфіра ў студыі — усяго каля 600–700 чалавек, а калі далучыць вобласці — больш за тысячу артыстаў, творцаў. Па сутнасці гэта былі святочныя тэлефорумы беларускага мастацтва і чалавечай духоўнасці.

Падчас усіх гэтых сапраўды народных мастацкіх і духоўных тэлеэмісіяў ажыццяўлялася яшчэ адна зваротная сувязь — сацыялагічная. Група сацыёлагаў па тэлефоне апытвала аўдыторыю ў Мінску і ў абласных цэнтрах. Рабіліся аператыўныя падлікі, і інфармацыя пра тое, як удзельнічалі ў такой народнай святочнай дзеі суайчыннікі, даводзілася ў той жа дзень у эфіры напрыканцы праграмы. Рэйтынг гэтых святочных тэлемарафонаў быў выключны — 30–40 % патэнцыяльнай аўдыторыі! А падчас першай — “Дзяды” ў 1992 г. амаль палова насельніцтва пазнаёмілася з гэтай праграмай-эпітафіяй.

Студыя “Тэлесябрына” стварыла яшчэ некалькі эксперыментальных мастацка-публіцыстычных праграм, сярод якіх аўдыторыя заўважыла невялікія па працягласці мастацка-рэкрэацыйныя праграмы “Імгненні шчы-

расці”. У якасці эксперыменту быў выкарыстаны сінтэз музыкі, слова і відэазапісу (карцін прыроды, відэакопіі жывапісу, скульптуры, архітэктуры, мастацка-эратычныя здымкі і да т. п.), у якіх закладваліся элементы псіхалагічнай рэабілітацыі або псіхатэрапіі. Стваральнікі так і называлі свае творы “відмўзтэрамі” або “відмастэрамі” — творамі “відэамастыка-тэрапіі” або “відэамастыка-тэрапіі”.

Такім чынам, другая палова 1990-х гг. — пярэдадзень новага стагоддзя і стаўся пярэдаднем чарговай структурнай і змястоўнай рэарганізацыі БТ, дамінантай якой была служба інфармацыі — Агенцтва тэлевізійных навін.

А што ж мастацкае вяшчанне? Яго рэарганізацыя ішла настолькі актыўна, што паступова былі ліквідаваны ўсе галіновыя рэдакцыі мастацкага вяшчання — творчае аб’яднанне літаратурна-драматычных праграм, музычных і забаўляльных праграм, дзіцячых праграм, “Тэлефільм”. Відэаэлектроннага мастацтва сканаў разам з XX стагоддзем. Засталіся толькі інфармацыйна-публіцыстычная праграма “Планета АРТ” і інтэрв’ю-партрэты “Сустрэчы ў Траецкім”, “Беларускі дом кіно” (рускомоўная інфармацыйная праграма), “Калыханка”, фальклорна-самадзейная творчасць у праграме “Спявай, душа!” ды яшчэ дзве-тры разавыя мастацкія перадачы. Усё астатняе мастацкае вяшчанне стала ажыццяўляцца ў выглядзе рэтрансляцыі тэлесерыялаў, блокбастэраў, прыгодніцкіх і іншых поп-стужак, пераважна галівудскай, еўрапейскай і расійскай вытворчасці.

З 1 студзеня 2002 года Беларускае радыё перайменавана ў Першы нацыянальны канал радыё, на якім аснову склала схема: шмат інфармацыйных выпускаў, поп-музыкі і прамы эфір на актуальныя сацыяльныя тэмы і праблемы. Так званая сур’ёзная музыка, перадусім, руская і замежная класіка, сучасная беларуская акадэмічная музыка, радыёдраматургія — радыёп’есы, радыёспектаклі — усё гэта незапатрабавана ў якасці мастацкага вяшчання Першага радыёканалу. Яно пераведзена на хвалі другой праграмы радыё і УКХ пад назвай канала “Культура”.

Радыёдрама, класічная музыка сталіся экзотыкай і элітарнай камунікацыяй.

Такі стан “вольнага поп-палёту” мастацкага вяшчання на хвалях такога ж поп-радыё сёння можна паспрабаваць назваць эксперымантам і пакуль не варта трактаваць як крызісны. Аднак у гэтым рэарганізацыйным выпадку пазначаны шлях культывацыі такой формы мастацкай камунікацыі і зносін, што запоўнілі радыёпрасторы 2002 года, з пункту гледжання іхняй эстэтычнай і аксіялагічнай вартасці ў іншых гістарычных і культур-

ных абставінах дапускаліся не вышэй за подыум у рэстаране або, у лепшым выпадку, у кабарэ. А поп-мастацтва, як вядома, не патрабуе асаблівай культывацыі (маецца на ўвазе культывацыя ўзвышаных сродкаў мастацкага ўздзеяння). Яно таннае па пачуццях, вось і тыражуетца ў эфіры. Так, поп-мастацтва лёгка ўлятае ў нашу душу і пачуцці, але таксама і лёгка адтуль выветрываецца, яно лёгка казытуе (і толькі) нашы эмоцыі, казытуе сублімаванымі і проста адкрытымі эратычнымі (ў лепшым выпадку) «творамі», а, часцей, банальным гукавым прымітывам на сентыментальны матыўчык.

Збалансаванае мастацкае вяшчанне, пра якое міжволі прыгадваем на гэтых старонках, трактавалася як залог дзяржаўнай духоўнай і інтэлектуальнай бяспекі. Сёння менавіта радыё і тэлебачанне маглі б стацца адзіным святлом па-над чароўным светам сапраўднага, а не эрзац-мастацтва для дзяцей і падлеткаў.

Мастацкая сацыяльная тэрапія праз поп-мастацтва — эрзац-тэрапія, бо не кранае глыбінныя пачуццёва-эмацыянальныя пласты чалавечай істоты. Невыпадкова ж праз усе тысячагоддзі цывілізацыі на Зямлі высокая музыка і архітэктура, высокае выяўленчае мастацтва ў суправаджэнні высокай жа духоўнай “публіцыстыкі” — казанняў святароў суправаджалі ўсе канфесіі, усе культывавыя набажэнствы і ўвогуле ўсю лепшую і годную частку чалавечага жыцця. Бо музыка — духоўная, псіхалагічная, з пэўным і дакладным псіхалагічным алгарытмам — гэта магутная зброя (згадаем вайну), гэта — улада. Гэта разумелі старажытныя рымляне і грэкі, якія ўжо тады ладзілі знакамітыя Дэльфіяды — усенародныя духоўныя і мастацкія спаборніцтвы “Арфееў”. Нават усе войны прыпыняліся на час тых мастацкіх гульняў. Уладную моц музыкі і высокага мастацтва разумелі еўрапейскія і рускія імператары, якія культывавалі менавіта сур’ёзную, а не побытавую музыку.

...А мастацкае вяшчанне як тэхнагеннае дзіцяці мастацтва цывілізацыі, думаецца, прызвана, перадусім, сціпла штодзень нагадваць слухачу-гледачу пра тое, што сапраўдны сэнс жыцця — крокі ўверх, на вяршыню сэнсу і духоўнасці. А іх ад пачатку проста не ў стане даць чалавеку музычная або іншая “эмацыянальная казытка” пад назвай поп-мастацтва. Бо яно прызвана зусім да іншай функцыі — спрощваць пачуцці, каб адпачнуць, каб паслабіць нервовую напружанасць. Аднак такое вечнае “адпачыванне” небяспечна атрафіраваннем на сацыяльным, на грамадскім, на дзяржаўным узроўні — атрафіраваннем у масавым маштабе тых стэрэатыпаў ро-

зуму і мыслення, якія ствараюць творчы патэнцыял нацыі і народа, краіны і свету. А гэта ўжо катэгорыя, зноў падкрэслім, *нацыянальнай бяспекі*.

Нашымі беларускімі псіхолагамі эксперыментальна даказана, што рок, асабліва агрэсіўны (“метал”, “псіхадэлічны”, інш.), дыска і іншая поп-музыка тармозыць інтэлектуальны механізм чалавека, ствараюць стэрэатыпы агрэсіўнасці і прымітывізму. Класічная музыка, перш за ўсё, музыка эпохі барока або рамантычная, класічная, наадварот, стымулюе мысленне, інтэлектуальныя намаганні і здольнасці.

Прыклады такога плённага ўздзеяння высокага мастацтва і высокага творчага працэсу — рускае 19-е стагоддзе, лепшыя творы савецкага мастацтва, шэдэўры радыёдраматургіі і тэлефільмы, эфірныя канцэрты — сімфоніі духоўнай еднасці. І гэты пафас, чытач, толькі цень значнасці сказанага пра разуменне сапраўднага высокага мастацтва як чалавечага асяродка ў выглядзе мастацкага вяшчання.

МАСТАЦКАЕ ТЭЛЕРАДЫЁВЯШЧАННЕ

ПРАГРАМА ДЫСЦЫПЛІНЫ СПЕЦЫЯЛІЗАЦЫІ

І. УВОДЗІНЫ Ў КУРС

САЦЫЯЛАГІЧНАЯ І ПАЛІТАЛАГІЧНАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКІ КАНТЭКСТА МАСТАЦКАГА ВЯШЧАННЯ (МВ)

Мастацкае радыё- і тэлевяшчанне як працяг развіцця мастацкай культуры.

Эвалюцыя ўдасканалення мастацкіх інструментаў выканання: ад натуральных інструментаў (скрыпкі, арган, фартэпіяна, голасу, аркестра, канцэртнай залы і інш. інструментаў музычнага выканання; пэндзля і халсту, іншых інструментаў выяўленчага мастацтва і г. д.) да сучаснага сінтэзаванага “інструменту выканання” — сістэмы (комплекса) вяшчання.

Параўнальная характарыстыка розных тыпаў МВ: савецкага — постсавецкага — беларускага — замежнага (ЗША, Бі-Бі-Сі, польскага МВ) — расійскага.

Эвалюцыя і сінтэзаванне (паглыннанне) сацыяльных функцый — сучаснае ўдакладненне характарыстыкі.

Удакладненне паняццяў сучаснай электроннай журналістыкі:

— вяшчанне як сінтэз відаў і форм камунікацыі: вербальнай, “карціначнай” (фільмавай, ілюзійнай), мастацкай (музычнай, выяўленчай, фільмова-тэхнагеннай);

— вяшчанне як мастацкая камунікацыя (інфармацыя, публіцыстыка);

- вяршанне як від мастацтва;
- вяршанне як эвалюцыя мастацтва кіно (як відэаілюзія жыцця).

II. АСНОЎНЫЯ ПЕРЫЯДЫ РАЗВІЦЦА МАСТАЦКАГА РАДЫЁВЯШЧАННЯ (МРВ)

Першы — 15 лістапада 1925–1930 гг. Першыя радыёканцэрты з удзелам беларускіх музыкантаў, драматычных артыстаў. Выступленні паэтаў, пісьменнікаў.

Другі — 1930–1941 гг. Дзейнасць трох асноўных аддзелаў (секцый): літаратурна-драматычнага, музычнага і дзіцячага. Радыё — цэнтр беларускай народнай культуры. Феномен асветніцтва і таталітарнага яднання.

Трэці — 1941–1944 гг. Мастацкае вяршанне радыёстанцыі “Савецкая Беларусь” з Масквы з 1 студзеня 1942 г. па 20 верасня 1944 г. 25 сакавіка 1944 г. — першы радыёканцэрт у адноўленай р/с імя СНК у перасоўных вагонах.

Чацвёрты — 1945–1955 гг. Рэха вайны, мастацкае ўвасабленне аднаўлення беларускай краіны: літаратурна-музычныя кампазіцыі, беларускі фальклор “На Палессі гоман, гоман!”.

Пяты — 1956–1970 гг. Пачатак беларускага тэлевяшчання 1 студзеня 1956 г. Відавая крышталізацыя беларускага савецкага мастацкага радыёвяшчання. Прыстасаванне да савецка-культурнага кантэксту і самабытнае развіццё.

Шосты — 1970–1990 гг. “Крыніца” — “клон” радыёстанцыі “Маяк”: музыка + інфармацыя. Адаптацыя сусветнай тэндэнцыі інфармацыйна-музычнага радыёвяшчання.

Сёмы — 1991–2001 гг. Камерцыйнае радыёвяшчанне. ФМ-забаўляльнасць. Агульнасусветныя тэндэнцыі мастацкага радыёвяшчання.

III. ВІДЫ МАСТАЦКАГА РАДЫЁВЯШЧАННЯ (МРВ)

1. 3 гісторыі эвалюцыі відаў МРВ: ад трансляцыі аўдыяльных відаў мастацтва — папярэднікаў МВ да драматургіі і публіцыстычных “аўдыё-музтэраў” як сінтэзу і новых спецыфічных аўдыётвораў тэхнагеннага мастацтва (спалучэнне інфармацыйна-публіцыстычнага тэкста і музыкі або тэкстаў прозы і паэзіі). Залежнасць фарміравання відаў МРВ ад фарміравання сацыяльных функцый МРВ і радыё, увогуле.

2. Віды МРВ.

2.1. Дыферэнцыяцыя відаў МРВ у адпаведнасці з *разгалінаваннем мастацтва на віды:*

- літаратурна-драматычнае;
- музычнае;
- мастацкае вяршанне паводле відаў выяўленчага мастацтва — жывапісу, графікі, скульптуры, архітэктуры, дызайну і інш. відаў негукавога мастацтва.

2.2. Дыферэнцыяцыя ў адпаведнасці з сацыялагічным разгалінаваннем мэтавай патэнцыяльнай аўдыторыі па ўзросце: *для дзяцей, для юнацтва, для ўсіх.*

2.3. Дыферэнцыяцыя ў адпаведнасці з *формай уласнасці радыёканала* (сучасны перыяд): дзяржаўнае МРВ з улікам адносна збалансаваных сацыяльных функцый вяршання, недзяржаўных з акцэнтам на забаўляльнасць, займальнасць і рэкламу, на масавую, перадусім, музычную, поп-культуру.

2.4. Дыферэнцыяцыя ў адпаведнасці з формай канкрэтных *сацыяльна-прафесійных наводзін:* для хатняга праслухоўвання, для фонавага праслухоўвання ў памяшканнях устаноў сферы абслугоўвання (прыёмных, цырульнях, крамах і г. д.), для фонавага праслухоўвання ў салонах аўто.

IV. ЖАНРЫ І ФОРМЫ МАСТАЦКАГА РАДЫЁВЯШЧАННЯ (МРВ)

1. 3 гісторыі ўзнікнення ўласных жанраў МРВ: ад адаптацыі традыцыйных жанраў журналістыкі і канферанса, формаў арганізацыі сацыяльнага функцыянавання твораў мастацтва да замацавання спецыфічных сінтэзаваных жанраў МРВ як гукавой формы музычных паводзін людзей.

2. Жанры МРВ.

2.1. **Група рэпрадукцыйных («тэхнічных») жанраў** — трансляцыя, рэпартаж-трансляцыя, рэтрансляцыя (пласцінкі, магніта-, CD-запісы).

2.2. Група жанраў мастацкай публіцыстыкі:

- нарысавая група (замалёўка, эсэ, дакументальная драма, нарыс);
- тыпы мастацкіх рэпартажаў (з канцэрта, з фестываля, з акцыі паводле мастацтва і інш.);
- тыпы мастацкіх інтэрв’ю;
- мастацкія ток-шоў.
- радыёфільм;
- радыёмост;
- радыёмарафон;
- аўтарская цыклавая праграма;
- віншавальная радыёпошта (радыёканферанс паводле званкоў і эфірных прывітаньняў);

2.3. Жанры радыёмастацтва:

- радыёп’еса;
- радыёінсцэніроўка;
- радыёкампазіцыя.

V. АСНОЎНЫЯ ПЕРЫЯДЫ РАЗВІЦЦЯ МАСТАЦКАГА ТЭЛЕБАЧАННЯ (МТБ)

Першы — 1 студзеня 1956–1961 гг. Трансляцыя (прамы эфір) і рэтрансляцыя фільмаў, кінадакументаў. ПТС. Трансляцыя кіначасопісу “Навіны дня” і мастацкага фільму “Пакаленне пераможцаў”.

Першы ўласны тэлеспектакль — “Сяло Сцяпанчыкава” Ф. М. Дастаеўскага, рэж. Ус. Кухта.

Трагедыі А. Пушкіна “Каменны госць”, “Моцарт і Сальеры”, інсцэніроўка “Соцкі падвёў” паводле аднайменнага апавядання Я. Коласа.

Тэлечасопісы “Піянерскі касцёр” (першы — 30.04.1956), “Мастацтва”, “Веды”, “Фізкультура і спорт”, “Для вас, жанчыны”.

Другі — 1961–1974 гг. Усталяванне радыёрэлейнай лініі (РРЛ) з Масквой (1961 г.), а Масква злучаецца з сістэмай Інтэрбачання і Еўрабачання. Удасканаленне комплекснага мастацкага вяшчання: спалучэння трансляцыі, кіно і РРЛ.

1960–1970 гг. Актыўная адаптацыя музыкі ў форме рэтрансляцыі. “Кінакансервацыя” музычных твораў як “эмбрыён” будучага відэакліпа і ўласна тэлевізійных “жывых” музычна-публіцыстычных твораў у прамым эфіры.

1966 г. Пачатак вытворчасці мастацкіх фільмаў у аб’яднанні “Тэлефільм” Мінскай тэлестудыі Дзяржкамтэта Савета Міністраў па тэлебачанню і радыёвяшчання. Першыя фільмы “Снежны конь”, “Зімні дуб”, “Побач з вамі”, “Чырвоны агітатар Трафім Глушкоў”, паводле В. Быкава трылогія “Доўгія вёрсты вайны” (“Жураўліны крык”, “Атака сходу”, “На ўзыходзе сонца”).

1967 г. Аб’яднанне тэлевізійных фільмаў кінастудыі “Беларусьфільм”.

1972 г. Пабудавана новая перадавачная станцыя ў Калодзішчах. Пачатак будаўніцтва тэлекомплекса на Макаёнка, 9. Адпрацоўка тэхналогіі мастацкага відэазапісу пад фанаграму. Публіцыстыка і кінадраматургія на “Тэлефільме”.

Фарміраванне тэлебачання як віда тэхнагеннага мастацтва.

Віды мастацтва — папярэднікі тэхнагенных відаў мастацтва:

- фальклор;

— тэатр;

— музыка;

— літаратура;

— выяўленчае мастацтва (жывапіс, графіка, дэкаратыўна-прыкладное мастацтва з усімі іхнімі адгалінаваннямі);

— архітэктура, скульптура.

Далучэнне да сямі традыцыйных відаў мастацтва чатырох тэхнагенных: фотамастацтва, кінамастацтва, радыёмастацтва і тэлемастацтва.

Трэці — 1974–1980 гг. Фарміраванне тэхнічных умоў мастацкага тэлебачання: 1974 — з’яўленне відэамагнітафонаў «КМЗИ» (руск. — «комплекс магнітозаписи и изображения»), апарат «электрон» (назва маркі відэамагнітафонаў). Пачатак эпохі каляровага тэлебачання. 1977 г. — уведзены ў эксплуатацыю тэлекомплекс на Макаёнка, 9. Новыя мастацкія магчымасці: тры студыі — 100, 300 і 600 кв. м. Новы этап беларускай тэледраматургіі, мастацка-тэлевізійнага эксперыменту.

1974–80-я гг. Эпоха відэамагнітнай стужкі. Рэвалюцыя ў працэсе сінтэзавання тэхнікі і музыкі, тэхнікі і тэатра, тэхнікі і кіно. Мастацкае вяшчанне як канкурэнт тэатра, музея, канцэртнай залы: ад заваёвы жыццёвай прасторы да суіснавання і эвалюцыі.

Чацвёрты — 1980–1991 гг. Чарговы этап фарміравання новых тэхнічных магчымасцей: усталяванне відэамагнітафонаў «Кадр 3-ПМ», вузкаплёначных ТЖК (тэлевізійных журналісцкіх камплектаў).

Мастацка-публіцыстычныя тэлемасты «Янтарны ключ», МТЦ. Зорны час «Тэлефільма», літаратурна-драматычнай рэдакцыі, музычнай рэдакцыі.

Пяты — 1991–2001 гг. Тэхнічна-творчая эпоха мастацкага тэлебачання: відэатэхніка пятага пакалення ВЕТАСАМ, ВЕТАСАМ SP, лічбавая відэатэхніка.

Гістарычна-палітычныя пертурбацыі. Пераход на поп-культуру. “Тэлесябрына” — эксперымент новай формы масавай камунікацыі паводле мастацкай публіцыстыкі («Дзяды», «Каляды», «Вялікдзень», «Дзень вызвалення Беларусі», «Імправізацыі апоўначы», «Імгненні шчырасці», «відмустэры»). Канец 1990 — 2001–2002 гг. : ліквідацыя галіновых рэдакцый мастацкага вяшчання, згортванне ўласнай вытворчасці твораў мастацкага вяшчання як віда мастацтва. Цыклы (праграмы) мастацкага вяшчання: мастацкая інфармацыя і публіцыстыка паводле мастацтва, традыцыйная «Калыханка», «Спявай, душа!» (самадзейнасць і адаптаваны фальклор), «Наша спадчына» (гістарычная публіцыстыка паводле архітэктуры, выяўленчага мастацтва), «Планета АРТ» (пашыраныя інфар-

мацыйных выпускі паводле мастацкага жыцця) і «Сустрэчы ў Траецкім». Тэлемастацтва як від — ілюстрацыя ў інфармацыйным плане.

Змяненне і абмежаванне сацыяльных функцый мастацкага ТБ. «Блокбастэры», поп-трансляцыі, расійская поп-песня — сучасны стан айчызнага мастацкага вяшчання.

VI. ВІДЫ МАСТАЦКАГА ТЭЛЕБАЧАННЯ (МТБ)

1. З гісторыі станаўлення відаў мастацкага тэлебачання: эвалюцыя ад трансляцыі твораў традыцыйных відаў мастацтва — папярэднікаў ТБ да тэледраматургіі і публіцыстычных мастацкіх твораў («відмастэраў» ад «відэамастацтваэрапія») як сінтэзу відэаінфармацыі, інфармацыйна-публіцыстычнага вербальнага тэксту і музыкі або тэкстаў прозы і паэзіі. Перайманне традыцый разгалінавання відаў МТБ у залежнасці ад фарміравання сацыяльных функцый МТБ і тэлебачання як сістэмы, а таксама ў адпаведнасці з ідэалагічнымі ўстаноўкамі (сацыяльна-дзяржаўным заказам).

2. Віды мастацкага тэлебачання.

2.1. Мастацкае тэлевяшчанне ў адпаведнасці з разгалінаваннем мастацтва на віды:

— *літаратурна-драматычнае вяшчанне* (тэледраматургія, інфармацыя і публіцыстыка паводле драматургіі, прозы, паэзіі);

— *музычнае* (трансляцыя і рэтрансляцыя, музычная інфармацыя і публіцыстыка, фальклор);

— *мастацка-інфармацыйнае і мастацка-публіцыстычнае МТБ* паводле кіно, відаў выяўленчага мастацтва — жывапісу, графікі, скульптуры, архітэктуры, дызайну і інш. відаў мастацтва;

— *відэакіно* (дакументальныя і ігравыя тэлесерыялы, блокбастэры;

— *рэтрансляцыя фільмаў* (прыгоднікія, дэтэктыўныя, “жахаў”, крымінальныя, паліцэйскія, баевікі і да т. п.);

2.2. Мастацка-публіцыстычна-забаўляльнае вяшчанне (тэлекамеды і тэлеспародніцтва тыпа КВЗ, тэлегульні, тэлеконкурсы, тэлеклубы знатакоў і інш.);

2.3. Сацыяльна-псіхалагічнае (камунікатыўнае) мастацкае вяшчанне ў адпаведнасці з дзённымі, тыднёвымі, гадавымі (поры года) псіхалагічнымі цыкламі і станамі аўдыторыі, з тыпамі ладу жыцця (тэлеанасы паводле «пражывальнай» інфармацыі — размоўна-мастацкае шоу-калейдаскоп «на добры настрой», «для тых, хто дома», «начная змена», «начны тэлеканал» з улікам псіхалогіі начных зносінаў, элітарная камунікацыя, інтэлектуальныя зносіны-тэлегульні тыпа «Гардон», «Антрапалогія»).

2.4. Узроставае мастацкае вяшчанне — у адпаведнасці з сацыялагічным разгалінаваннем мэтавай патэнцыяльнай аўдыторыі па ўзросту і ладу жыцця: для дзяцей, для юнацтва, для ўсіх.

2.5. Мастацкі канал.

VII. ЖАНРЫ МАСТАЦКАГА ТЭЛЕБАЧАННЯ

1. Генезіс уласных жанраў МТБ як жанравая эстафета МРВ. Працэс-блізнец у сістэме тэлебачання: эвалюцыя ад адаптацыі традыцыйных жанраў мастацтва, журналістыкі і канферанса, форм арганізацыі сацыяльнага функцыянавання твораў мастацтва да эвалюцыйнага фарміравання спецыфічных жанраў МТБ як сінтэзаванай формы сучасных мастацкіх паводзін людзей.

2. Жанры МТБ.

2.1. Група *рэпрадукцыйных жанраў (тэхнічных «формажанраў»)* — канцэрт (шоў)-трансляцыя, рэпартаж-трансляцыя, рэтрансляцыя (відэа, CD-запісы).

2.2. Група *жанраў мастацкай публіцыстыкі* (публіцыстыкі паводле відаў мастацтва):

— нарысавая група (замалёўка, эсэ, дакументальна-мастацкая тэледрама, тэленарыс);

— мастацка-публіцыстычныя тыпы рэпартажаў (з канцэрта, з фестываля, з акцыі паводле мастацтва і інш.);

— мастацка-публіцыстычныя тыпы інтэрв’ю;

— ток-шоў (як жанр тэлерыторыкі — мастацтва зносінаў).

— дакументальны мастацкі тэле- і відэафільм;

— дакументальны тэлесерыял (паводле відаў мастацтва);

— мастацкі тэлемаст (паводле відаў мастацтва і мастацкай публіцыстыкі);

— мастацкі тэлемафон;

— аўтарская цыклавая мастацкая тэлепраграма;

— забаўляльна-мастацкая тэлепраграма;

2.4. Група жанраў *тэлемастацтва*:

— жанры тэледраматургіі — тэлеспектакль, тэлеопера, тэлебалет, тэлесерыял (ігравое тэлекіно або тэлефільм);

— тэлекампазіцыя (сінтэз відэакарцінкі, музыкі, слова);

— відэакліп;

— відэазамалёўка (відэанавэла);

— электроннае эсэ (камп’ютэрнае сінтэзаванне колеру, графікі, гуку).

VIII. САЦЫЯЛЬНЫЯ ФУНКЦЫІ МАСТАЦКАГА ВЯШЧАННЯ:

— *камунікатыўная* (мастацка-інфармацыйная) — татальны мастацка-інфармацыйны абмен паводле відаў мастацтва і мастацкіх паводзін;

— *рэкрэацыйная* (інструмент вываду адмоўных эмоцый) — форма адпачынку, псіхалагічнай рэкрэацыі слухача/гледача як дваістага суб'екта МВ: асабістага спажываўца і спажываўца “калектыўнага”, якога спалучае сістэма ТБ і РВ;

— *мастацка-эстэтычная* (від электроннага [тэхнагеннага] мастацтва) — сінтэзаванне традыцыйных відаў мастацтва як стварэнне ўласных электронных відаў радыё- і тэлемастацтва;

— *функцыя мастацка-эмацыянальнага* (сацыяльна-псіхалагічнага) *праграмавання аўдыторыі* — “падстройкі” сацыяльнага аптымізму паводле мастацтва як калектыўнага сэнсу жыцця;

— *мастацкага кантэкста для рэкламы* (рэкламная);

— *асветніцкая* — масавае інфармаванне паводле гісторыі мастацтва і фарміраванне попыту на разнастайныя віды мастацтва. Дваістасць, супрацьлегласць асветніцкай функцыі: фарміраванне і замацаванне масавага попыту на малаэстэтычнае мастацтва і, адначасова, фарміраванне адносна “элітнага” попыту на высокае мастацтва — класіку, авангард, на складаную мастацкую публіцыстыку;

— *функцыя палітычнага “піару”* — сродка фарміравання масавага становага эмацыянальнага стэрэатыпу паводле палітычных лідэраў або лідэраў пэўнай сацыяльнай групы;

— *сацыяльна-псіхалагічнай ілюзіі* — сродка аўтавідэадыялогіі (“блокбастэр” як нашчадак ілюзійнага “відэадома” Рэя Дугласа Брэдберы “451 градус па Фарэнгейту”) (як від *відэагіпнозу*);

— *сацыяльна-мастацкага электроннага асяродку*.

IX. ЗАКЛЮЧЭННЕ

Сацыялогія і парасацыялогія мастацкага вяшчання: канстатацыя і прагноз. Мастацкае вяшчанне як нацыянальна-электронны (“сямейны”) і як глабальны (калектыўны) асяродак мастацка-камунікатыўнай дзейнасці людзей. Нацыянальнае і глабальнае мастацкае вяшчанне як дыялектычная заканамернасць і ўзаемазалежнасць, як перспектыва сацыяльнага аптымізму.

ЛІТАРАТУРА

I. Асноўная

1. Бернштейн С. И. Язык радио. М.: Наука, 1977. 47 с.
2. Бондарева Е. Л., Шилова Л. Ф. Очерк на экране. Минск: Изд-во БГУ, 1969. 116 с.
3. Вартанов А. С. От фото до видео. М.: Искусство, 1996. 220 с.
4. 25 лет в эфире: Краткий очерк. Мн.: Белтелерадио, 1980. 121 с.
5. Гаворыць і паказвае Беларусь. Мн.: Беларусь, 1975. 240 с.
6. Гуревич П. С., Ружников В. Советское радиовещание: Страницы истории. М.: Искусство, 1976. 382 с.
7. Дмитриев Л. А. Тайны искусства. Законы телевизионной драматургии как законы творчества: Учебное пособие. М., 1993. 131 с.
8. Егоров В. В. и др. Контакты в кино-, теле-, видео- и аудиобизнесе. Гид-справочник. М.: Изд-во «НТ-Центр», 1993. 219 с.
9. Егоров В. В. Основные понятия телевидения. Терминологический словарь. М.: ИПКРТиР, 1994. 68 с.
10. Кузнецов Г. В. Так работают журналисты ТВ: Учебное пособие. М.: Изд-во Моск. ун-та, 2000. 224 с.
11. Летунов Ю. А. Время. Люди. Микрофон. М.: Искусство, 1974. 279 с.
12. Многосерийный документальный телефильм. Международная разработка по курсу лекций «Теория и практика РТЖ». СПб.: Изд-во СПбГУ, 1994. 30 с.
13. Многосерийный телефильм: истоки, практика, перспективы: Сб./ Сост. Г. Михайлова. М.: Искусство, 1976. 254 с.
14. Нечай О. Ф. Становление художественного телефильма / Ред. Р. Н. Ильин. Мн.: Наука и техника, 1976. 228 с.
15. Нечай О. Ф. Телевидение как художественная система / Ред. Р. Н. Ильин. Мн.: Наука и техника, 1981. 256 с.
16. Осинский В. Г. Телевизионная публицистика. Опыт жанровых характеристик: Учебное пособие. СПб.: Университет, 1992. 41 с.
17. Прохоров Е. П. Искусство публицистики. М.: МГУ, 1984.
18. Радиожурналистика: Учебник / Под ред. А. А. Шереля. М.: Изд-во Моск. ун-та, 2000. 480 с.
19. Радкевич Я. Р. Беларуская радыё: гісторыя, перспектывы развіцця. Мн.: Выд-ва БДУ, 1983. 197 с.
20. Современная журналистика: тенденции развития, противоречия: Тез. научно-практ. конф. Екатеринбург, 1994. 89 с.
21. Стральцоў Б. В. Публіцыстыка. Жанры. Майстэрства. Мн.: 1977.

22. Стрельцов Б. В. Основы публицистики. Жанры. М.: Университетское, 1990. 240 с.
23. Стральцоў Б. В. Асновы літаратурна-мастацкай творчасці: У 2-х ч. Ч. 1. Мн.: БДУ, 2000. 65 с.
24. Телевизионная журналистика: Учебник. М.: Изд-во МГУ, 1994. 237 с.
25. Телевизионная журналистика: Учебник. 2-е изд. // Редколлегия: Г. В. Кузнецов, В. Л. Цвик, А. Я. Юровский. М.: Из-во МГУ. 1998. 288 с.
26. Телевизионный репортаж: Практическое пособие для профессионалов. М.: Ун-т Майами, 1991. 71 с.
27. Телерадиожурналистика. Теория и практика: Методический курс авторизованного изложения. М.: МЭГУ, 1993. 175 с.
28. Технология телерадиожурналистики: Теоретический курс. М.: МЭГУ, 1994. 171 с.
29. Цвик В. Л. Журналист с микрофоном: Учебное пособие. М.: Изд-во МНЭПУ, 2000. 40 с.
30. Яканюк Д. Л. Музыка ў сістэме электронных СМК: парасацыялагічнае эсэ // Тэле- і радыёжурналістыка напрыканцы стагоддзя: Зб. публікацый 1990–2000 гг. Ч. 2, ст. 60–66. Мн.: БДУ, 2000. 67 с.
31. Яканюк Д. Л. БТ: рэарганізацыя непазбежна // Тэле- і радыёжурналістыка напрыканцы стагоддзя: Зб. публікацый 1990–2000 гг. Ч. 1, ст. 18–23. Мн. БДУ, 2000. 67 с.
32. Яканюк Д. Л. Сучасныя публіцыстычныя жанры і формы электроннай журналістыкі: Вучэбна-метадычны комплекс. Мн.: БДУ, 2002. 60 с.

II. Агульная (дадатковая)

1. Артемов В., Семенов В. Би-Би-Си: история, аппарат, методы радио-пропаганды. Мн.: Изд-во «Университетское», 1984. 236 с.
2. Булацкі Р. В., Сачанка І. І., Говін С. В. Гісторыя беларускай журналістыкі. Мн.: 1979.
3. Голованова Г. А. и др. Средства массовой информации США, ФРГ, Франции, Испании, северных стран Европы в 1995 году // Вестник МГУ. Журналистика. № 5. 1996.
4. Дапаможнік для журналістаў Цэнтральнай і Усходняй Еўропы. Мн.: БФС, 1995. 157 с.
5. Кабельное ТВ. М., 1994. 195 с.
6. Музыка и телевидение: Сб. / Состав. Г. Я. Троицкая, Н. С. Афонина. Вып. 1. М.: Советский композитор, 1978. 256 с.

7. Наш друг — телевидение: Сб. Вып. 3 / Сост. И. А. Рудэн; предисл. Э. Г. Багирова. М.: Искусство, 1983. 174 с.
8. Попов Н. П. Индустрия образов: Идеологические функции.
9. Проблемы телевидения и радио: Исследования. Критика. Материалы: Сб. Вып. 2. М.: Искусство, 1971. 248 с.
10. Сенкевич М. П. Культура радио- и телевизионной речи: Учебное пособие для вузов. М.: Высшая школа, 1997. 96 с.
11. Телевидение вчера, сегодня, завтра: Сб. Вып. 1 / Сост. Э. Ефимов. М.: Искусство, 1981. 271 с.
12. Хацкевич А. А. Организация радиовещания и телевидения в РБ: Учебное пособие. Мн.: БГУ, 1994.
13. Экранные искусства и литература: Телевизионный этап. М.: Наука, 2000. 175 с.
14. Яконюк Д. Л. Электронные СМИ и власть // Матэрыялы 3-й Міжнарод. навук.-практ. канф. Мн.: БДУ, 2001. С. 284–288.
15. Whetmore, Edward Jay. American Electric: introduction to telecommunications and electronic media. McGraw-Hill, inc., 1992. 534 p.

III. Развіццёвая

1. Альдер, Хэрри. НЛП: наука и искусство достижения совершенства. Мн., 1998. 189 с.
2. Белл Джон А. 3D Студио МАХ ф/х для Windows № 1. Спецэффекты в голливудском стиле / Пер. с англ. Киев: Диалектика, 1997. 335 с.
3. Выготский Л. С. Психология искусства. Мн.: Современное слово, 1998. 480 с.
4. Голядкин Н. А. ТВ информация в США. М.: ИПКТВ и РВ, 1994. 320 с.
5. Горин С. А. НЛП: техники россыпью. М.: КСП, 1999. 558 с.
6. О'Коннор, Джозеф и Сеймор, Джон. Введение в нейролингвистическое программирование / Пер. с англ. Челябинск: Версия, 1997. 256 с.
7. Психотерапия: новая наука о человеке. М., Екатеринбург, 1999. 397 с.
8. Таранов П. С. Дерзкие тайны общения: Поведение наоборот, или 25 законов инверсии. Симферополь: Реноме, 1997. 560 с.
9. Таранов П. С. Эмоции ума. Книга всемирных рекордов интеллекта. Мысли, микро-эссе, афоризмы: В 2-х т. Симферополь: Реноме, 1997. Т. 1, 464 с.; Т. 2, 480 с.
10. Таранов П. С. Управление без тайн. Донецк: Сталкер, 1997. 448 с.
11. Фирсов Б. М. Пути развития средств массовой коммуникации: Социологические наблюдения. Ленинград: Наука, 1977. 188 с.

12. Фрейд, Зигмунд. Остроумие и его отношение к бессознательному; Страх; Тотем и табу; Сб. / Пер. с нем. Я. М. Когана, М. В. Вульфа. Мн.: ООО “Попурри”, 1998. 496 с.

13. Фрейд, Зигмунд. Психоаналитические этюды / Сост. Д. И. Донского, В. Ф. Круглянского. Мн.: ООО “Попурри”, 1997. 608 с.

14. Фрейд, Зигмунд. Очерки по психологии сексуальности / Пер. с нем. 2-е изд. Мн.: ООО “Попурри”, 1997. 480 с.

15. Цицерон: Хрестоматия по риторике. Пермь: Западно-Уральский учебно-научный центр, 1992. 102 с.

IV. Даведачная

1. Беларуская энцыклапедыя: У 18 т. Т. 6, с. 423, 452 (арт. “жанры”, “журналістыка”); Т. 13, с. 115 (“публіцыстыка”), 1996–2001.

2. Краткий психологический словарь / Сост. Л. А. Карпенко. М.: Политиздат, 1985. 431 с.

ТЭСТЫ

ТЭСТ № 1

для заліку па курсу
“Мастацкае вяшчанне”.

Гісторыя МВ.

Прозвішча, імя _____

_____ курс, група _____

Спачатку цалкам прачытайце пытанне і адказы і толькі потым абвядзіце, калі ласка, лічбы, якія пазначаюць УСЕ правільныя адказы (гэта можа быць адзін або некалькі правільных адказаў).

Радыёвяшчанне:

I. Калі адбылася першая перадача Беларускага радыё?

1) 7 мая 1924 г. 2) 25 лістапада 1924 г. 3) 15 лістапада 1925 г.

II. Якія даты адлюстроўваюць першы перыяд мастацкага радыёвяшчання?

1) 1924–1939 гг. 2) 1925–1930 гг. 3) 1925–1941 гг.

III. Якія музычныя калектывы выступалі ў першых перадачах радыё (20-я гг.)?

1) народны аркестр, калектывы самадзейнасці, танцавальныя калектывы;

2) аркестр опернага тэатра, салісты-гастралёры, выпускнікі кансерваторыі;

3) хор і аркестр БДТ-1 і БДТ-2, выкладчыкі музычнага тэхнікума;

4) вялікі сімфанічны аркестр, хор Белдзяржтэатра, салісты;

5) цымбалісты, фальклорныя калектывы.

IV. Як называлася адна з першых мастацкіх перадач Беларускага радыё?

1) “Радыёканцэрт” 2) “Радыётэатр” 3) “Радыёчасопіс”

V. Як называлася Беларускае радыё ў першы і другі перыяды мастацкага вяшчання?

1) Радыёстанцыя імя Кастрычніцкай Рэвалюцыі

2) Радыёцэнтр імя Савецкай Беларусі

3) Радыёстанцыя імя Саўнаркома БССР.

VI. Якія падраздзяленні на Беларускім радыё ў 30-я гады забяспечвалі мастацкае вяшчанне?

1) “Радыётэатр” 2) “Радыёгазета”

3) літаратурна-драматычны сектар 4) музычны адзел

5) “Піянерская зорка” 6) музычна-тэатральны сектар

7) дзіцячы адзел

VII. Якія жанры выкарыстоўваліся ў мастацкім радыёвяшчання ў даваенны час?

1) праблемны рэпартаж 2) віктарына

3) літаратурная інсцэніроўка 4) радыёмост

5) конкурс на лепшую перадачу

6) літаратурна-мастацкая кампазіцыя 7) радыёпераклічкі

VIII. На якіх мовах вялося радыёвяшчанне, у тым ліку і мастацкае, на Беларусі ў 30-я гг.?

1) толькі на беларускай 2) на беларускай і рускай

3) на беларускай і польскай 4) на беларускай і яўрэйскай

5) на беларускай і літоўскай 6) толькі на беларускай і польскай

7) на беларускай, польскай, літоўскай і яўрэйскай.

IX. Якія радыёстанцыі ажыццяўлялі мастацкае вяшчанне ў перыяд вайны 1941–1944 гг.?

1) “Свабодная Беларусь” 2) Радыёстанцыя імя СНК БССР

3) “Савецкая Беларусь” 4) “Партызанская Беларусь”

5) “Радзіма”

Х. Якія рэдакцыі і аддзелы забяспечвалі і ажыццяўлялі *толькі* мастацкае вяшчанне на Беларускай радыё ў перыяд з 1980 да 2002 года?

- 1) рэдакцыя замежнага вяшчання;
- 2) рэдакцыя мастацка-публіцыстычных праграм;
- 3) аддзел беларускай музыкі;
- 4) рэдакцыя літаратурна-драматычных праграм;
- 5) “Беларуская маладзёжная”;
- 6) рэдакцыя музычных праграм;
- 7) аддзел музычных калектываў;
- 8) рэдакцыя для дзяцей;
- 9) рэдакцыя праграм на Мінск і Мінскую вобласць;
- 10) рэдакцыя сацыяльна-мастацкіх праграм;
- 11) р/с “Крыніца”;
- 12) р/с “Сталіца”.

ХІ. Якія музычныя калектывы і салісты знаходзіліся ў штаце Беларускага радыё ў розныя гады?

- 1) аркестр народных інструментаў;
- 2) аркестр духавых інструментаў;
- 3) народны хор п/к Міхаіла Дрынеўскага;
- 4) хор п/к Віктара Роўды;
- 5) эстрадна-сімфанічны аркестр п/к Барыса Райскага;
- 6) сімфанічны аркестр;
- 7) салісты-вакалісты;
- 8) эскэтэт домр;
- 9) інструментальны ансамбль;
- 10) піяністкі-акампаніятары.

ХІІ. Якія формы (жанры) музыкага радыёвяшчання ўзніклі ў першы перыяд мастацкага вяшчання і былі выкарыстаны (і выкарыстоўваюцца) у вяшчаннях FM-радыёстанцый?

- 1) радыёпераклічкі
- 2) канцэрты-віктарыны
- 3) “Жадаю Вам”
- 4) радыёканферэнцыі
- 5) конкурсы на лепшую песню
- 6) урокі масавых песень
- 7) канцэрты па заяўках слухачоў
- 8) радыётэатр
- 9) вядучы і выкананне ў студыі

Тэлебачанне:

I. Што ў якасці мастацкага вяшчання пайшло ў эфір БТ у дзень першай у гісторыі Беларусі тэлевізійнай перадачы?

- 1) канцэрт майстроў мастацтва;
- 2) “Блакітны агеньчык”;
- 3) канцэрт беларускай музыкі;
- 4) к/ф “Рождённые Революцией”;
- 5) кіначасопіс “Навіны дня”;
- 6) відэаканцэрт “На прасторах Беларусі”;
- 7) к/ф “Два бойца”;
- 8) к/ф “Пакаленне пераможцаў”;
- 9) кіначасопіс “Савецкая Беларусь”;
- 10) відэафільм “СССР – страна героев”.

II. Якая дата лічыцца пачаткам рэгулярнага тэлевяшчання, у тым ліку мастацкай рэтрансляцыі, на Беларусі?

- 1) 31 снежня 1955 г.
- 2) 7 мая 1951 г.
- 3) 1 студзеня 1956 г.
- 4) 12 красавіка 1957 г.

III. Адзначце правільныя даты асноўных перыядаў гісторыі мастацкага вяшчання на БТ?

- 1) 1955–1960 гг.
- 2) 1956–1961 гг.
- 3) 1970–1980 гг.
- 4) 1961–1974 гг.
- 5) 1980–1991 гг.
- 6) 1989–1999 гг.
- 7) 1991–2001 гг.

IV. Адзначце правільныя даты другога перыяду мастацкага вяшчання БТ:

- 1) 1960–1970 гг.
- 2) 1963–1974 гг.
- 3) 1961–1974 гг.
- 4) 1959–1969 гг.
- 5) 1969–1980 гг.

V. Якое тэхнічнае ўдасканаленне садзейнічала істотнаму пашырэнню тэлевяшчання і звязана з пачаткам другога перыяду ў развіцці мастацкага вяшчання?

- 1) Курсіраванне спецыяльных самалётаў-перадатчыкаў паміж Мінскам і Масквой.
- 2) Запуск спадарожніка сувязі.
- 3) Усталяванне відэамагнітафона.
- 4) Абсталяванне тэлестудыі новай апаратурай.
- 5) Усталяванне радыёрэлейнай лініі.

VI. З чым звязаны пачатак трэцяга перыяду мастацкага вяшчання БТ?

- 1) Уводам у эксплуатацыю новага тэлекомплекса.
- 2) Уводам у эксплуатацыю каляровага вяшчання.
- 3) Уводам у эксплуатацыю вузкаплёначнага ТЖК (тэлевізійнага журналісцкага комплексу).
- 4) Усталяванне магнітафона “КМЗИ”.
- 5) Уваход БТ у сістэму Інтэрбачання і Еўрабачання.

VII. Якія рэдакцыі, творчыя аб’яднанні і аддзелы забяспечвалі і ажыццяўлялі мастацкае вяшчанне на БТ у 1980–1990-х гг.?

- 1) рэдакцыя знешніх сувязей, міжнароднага абмену і мясцовага вяшчання;
- 2) тэлефільм;
- 3) творчае аб’яднанне праграм для моладзі;
- 4) творчае аб’яднанне грамадскіх і сацыяльна-эканамічных праграм;
- 5) творчае аб’яднанне кінапраграм і відэафільмаў;
- 6) аддзел музычных калектываў;
- 7) аб’яднанне спартыўных праграм;
- 8) аб’яднанне праграм для дзяцей і юнацтва;
- 9) творчае аб’яднанне музычных і забаўляльных праграм;
- 10) творчае аб’яднанне навукова-папулярных і навучальных праграм;
- 11) творчае аб’яднанне літаратурна-драматычных праграм;
- 12) эксперыментальная студыя “Тэлесябрына”.

VIII. Якія музычныя калектывы і выканаўцы знаходзіліся ў штаце Дзяржтэлерадыё БССР і затым Белтэлерадыёкампаніі ў 1980–2000 гг.?

- 1) аркестр народных інструментаў;
- 2) вакальна-інструментальны ансамбль;
- 3) сімфанічны аркестр;
- 4) хор хлопчыкаў;
- 5) хор п/к Віктара Роўды;
- 6) інструментальны ансамбль п/к Леаніда Смялкоўскага;
- 7) салісты Валеры Кучынскі, Анатоль Падгайскі, інш.;
- 8) піяністы-акампаніятары;
- 9) салісты-інструменталісты;
- 10) фальклорны ансамбль “Бяседа”.

IX. Укажыце правільныя даты апошняга, пятага перыяду мастацкага вяшчання БТ:

- 1) 1980–1999 гг.
- 2) 1985–2000 гг.
- 3) 1990–2002 гг.
- 4) 1991–2001 гг.

X. З чым звязаны пачатак пятага перыяду мастацкага вяшчання на БТ?

- 1) з уводам у эксплуатацыю новага пакалення відэатэхнікі;
- 2) з дадатковым бюджэтным субсідзіраваннем мастацкага вяшчання;
- 3) з атрыманнем суверэнیتэту Беларусі;
- 4) з выбраннем першага Прэзідэнта Беларусі;
- 5) з апошняй хваляй беларусізацыі культуры рэспублікі;
- 6) з рэарганізацыяй БТ;
- 7) з уводам у эксплуатацыю новай відэатэхнікі ВЕТАСАМ, ВЕТАСАМ SP.

ТЭСТ № 2

Прозвішча, імя _____

для заліку па курсу _____

курс _____ група _____

“Мастацкае вяшчанне”.

Віды, жанры і формы МВ.

Спачатку цалкам прачытайце пытанне і адказы і толькі потым абвядзіце, калі ласка, лічбы, якія пазначаюць УСЕ правільныя адказы (гэта можа быць адзін або некалькі правільных адказаў).

I. Пазначце *правільна* віды рэпрадукцыйных тэхнічных “формажанраў”:

- 1) камунікацыя
- 2) рэпартаж-трансляцыя
- 3) тэлемаст
- 4) трансляцыя
- 5) радыётэатр
- 6) тэлебастэр

II. Пазначце *правільна* жанры мастацкай публіцыстыкі (публіцыстыкі паводле відаў мастацтва):

- 1) тэле- і відэафільм
- 2) замалёўка
- 3) відэакліп
- 4) ток-шоў (рыторыка)
- 5) рэпартаж з канцэрта
- 6) інтэрв’ю-партрэт кампазітара
- 7) тэле- і радыёнарыс
- 8) рэпартаж са “Славянскага базара”
- 9) блокбастэр

III. Пазначце *правільна* “формажанры” мастацкай публіцыстыкі (формы мастацкага вяшчання):

- 1) тэле- і радыёфільм
- 2) аналітычная “Панарама”
- 3) тэлемарафон
- 4) “Зона X”
- 5) тэлекампазіцыя
- 6) тэлемаст

IV. Які жанр або некалькі жанраў, якая форма (формажанр) выкарыстаны стваральнікамі праграмы “Спявай душа!”?

1) замалёўка	2) тэледрама
3) тэленарыс	4) рэпартаж
5) кліп;	6) аўтарская цыклавая тэлепраграма
7) “відмузтэр” (відэамузыкатэрапія)	
8) тэлечасопіс	9) відэафільм

V. Які жанр або жанры выкарыстаны аўтарамі праграмы “Каралеўскае паляванне”?

1) тэлемарафон	2) блокбастэр
3) электроннае эсэ	4) відэакліп
5) мастацка-інфармацыйная праграма	
6) тэлечасопіс	7) аўтарская праграма

VI. Пазначце *правільна* жанры радыё- і тэлемастацтва:

1) інтэрв’ю-нарыс	2) відэакліп
3) ток-шоў	4) “відмузтэр”
5) тэлемарафон	6) відэазамалёўка (відэанавэла)
7) радыёспектакль	8) блокбастэр
9) радыё- і тэлекампазіцыя (музыка+тэкст+відэа і г. д.)	
10) радыёопера	11) серыял (ігравое кіно)
12) тэлефільм	

VII. Пазначце *правільна* сацыяльныя функцыі мастацкага вяшчання:

1) сацыяльна-ілюзійная	2) вучэбная
3) асветніцкая	4) спажывецкая
5) рэкрэацыйная	6) рэкламная
7) калярова-колерная	8) авангардная
9) плюралістычная	10) палітычная
11) мастацка-тэхнічная	12) “піяр”-функцыя
13) сямейная	14) функцыя электроннага асяродку
15) мастацка-эратычная	16) функцыя кансенсусу
17) мастацка-тэхналагічная	18) камунікатыўная паводле мастацтва
19) сацыяльна-псіхалагічнага праграмавання.	

ЗМЕСТ

Уводзіны	3
I. Прадмет курса “Мастацкае вяшчанне на радыё і тэлебачанні”	3
II. Мэты і задачы курса	4
III. Змест курса	5
Роля мастацкага вяшчання ў гісторыі нацыянальнай культуры	6
Гістарычная, мастацка-культуралагічная і паліталагічная характарыстыкі эвалюцыі мастацкага вяшчання Беларусі.	6
Мастацкае тэлерадыёвяшчанне. Праграма дысцыпліны спецыялізацыі	17
I. Уводзіны ў курс	17
II. Асноўныя перыяды развіцця мастацкага радыёвяшчання	18
III. Віды МВР	18
IV. Жанры і формы МВР	19
V. Асноўныя перыяды развіцця мастацкага тэлебачання (МТБ)	20
VI. Віды МТБ	22
VII. Жанры МТБ	23
VIII. Сацыяльныя функцыі мастацкага вяшчання	24
IX. Заклучэнне	24
Літаратура	25
Тэсты па вызначэнню ступені засваення асноўных пазіцый курса «Мастацкае вяшчанне на радыё і тэлебачанні»	28

Вучэбнае выданне

Яканюк Данат Лявонавіч

**МАСТАЦКАЕ ВЯШЧАННЕ
НА РАДЫЁ І ТЭЛЕБАЧАННІ**

**Метадычны дапаможнік па дысцыпліне спецыялізацыі
«Мастацкае вяршанне на радыё і тэлебачанні»**

Для студэнтаў факультэта журналістыкі
спецыяльнасці Е 1-23 01 08 «Журналістыка»

Адказны за выпуск *Д. Л. Яканюк*

Падпісана да друку 16.12.2002. Фармат 60x80/16.
Папера афсетная. Гарнітура Таймс.
Ул.-выд.арк. 2,47. Ум.-друк.арк. 2,63. Тыраж 100 экз.

Звёрстана ў вучэбна-выдавецкай лабараторыі
факультэта журналістыкі БДУ.
220007, г. Мінск, Маскоўская, 15.